

„Nyelvhasználat és nyelvoktatás a mesterséges intelligencia korában”

XXX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus.

***Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetem, Bölcsészettudományi
Kar (Horvátország, Eszék, 2025. április 14–15.)***

Besznyák Rita

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ

E-mail: beszrita@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-3502-2099>

Dodé Réka

ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont

E-mail: dode.reka@nytud.elte.hu

<https://orcid.org/0009-0008-3880-2750>

Doró Katalin

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Angoltanár-képző és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

E-mail: doro.katalin@szte.hu

<https://orcid.org/0000-0001-8085-4839>

A MANYE-Kongresszus 2025-ben 30. alkalommal került megrendezésre április 14-én és 15-én. Központi témája a nyelvhasználat és nyelvoktatás helyzete volt a mesterséges intelligencia korában. A Kongresszus 1991 óta évente, 2015 óta két-évente kerül megrendezésre. Az idei MANYE konferencia jubileumi alkalmat ünnepelt, ugyanis ez volt a 30. kongresszus, ahol a magyar alkalmazott nyelvészek és nyelvtanárok összejöhettek az addigi eredményeiket bemutatni, megtárgyalni és kapcsolatokat ápolni. Többek között a kerek évforduló miatt is külön öröm volt, hogy a kongresszust – a 2015-ös kolozsvári konferencia után immár második al-

Hivatkozás: Besznyák, R., Dodé R., Doró K. 2025. „Nyelvhasználat és nyelvoktatás a mesterséges intelligencia korában”. XXX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar (Horvátország, Eszék, 2025. április 14–15.) *Fordítástudomány* 27. évf. 2. szám. 144–155.

DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.27.2.8>

kalommal – egy határon túli város egyetemén, az eszéki Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán rendezték meg.

A programsorozat során a résztvevők több ízben is betekintést nyerhettek a horvátországi magyar közösség annak érdekében kifejtett aktív és kitartó munkájába, hogy ez a magyar kisebbség a lehető legtovább maradhasson meg és tarthassa meg magyar identitását. Ennek jegyében április 13-án este egy fogadás keretében megismerhették a Horvátországi Magyar Művelődési és Oktatási Központt Andócsi János igazgató bemutatásában. A következő este az Eszék közelében található Kopács településen, a Dráva Dunába torkollásánál fekvő régi magyar halászfaluban kaptak ízelítőt a résztvevők a kopácsi kultúrából és ételekből. Hétfőn délután a Vukovári Magyar Egyesület kézműves csoportjai tartottak interaktív bemutatókat a konferencia résztvevőinek bevonásával.

A szakmai program 14-én reggel kezdődött: a kongresszust Iván Trojan, az Eszéki bölcsészettudományi kar dékánja, Prószyk Gábor, a MANYE elnöke, Lehotski-Samardžić Anna, a szervezőbizottság elnöke, Csapó Nándor, a Horvát Oktatási, Tudományos és Ifjúsági Minisztérium helyettes-államtitkára, a Horvátországi Magyar Pedagógusok Fóruma elnöke, valamint Fóris Ágota, a programbizottság elnöke nyitotta meg. A megnyitó beszédekben hallhattunk a MANYE és a MANYE-Kongresszusok múltjáról is, a jubileumi alkalom apropóján, illetve a horvátországi magyarok tevékenységéről és szerepéről a magyar alkalmazott nyelvészek és nyelv-tanárok tudományos munkájában.

A megnyitót két plenáris előadás követte. Az elsőt Pléh Csaba, egyetemi tanár, az MTA doktora tartotta meg online *Nyelvek eltérései és az emberi nyelvi feldolgozás* címmel. Előadásában a nyelvi feldolgozás különbségeit mutatta be konfigurációs és nem konfigurációs nyelvek között. Saját és mások vizsgálatain keresztül rávilágított arra, hogy a megértési eljárásokban vannak elsősorban a szórendre és vannak elsősorban az alaktanra támaszkodó nyelvek. Ez megmutatkozik a kisgyermek nyelvelsajátításában is, például a magyar három és fél évesek már erősen az esetragokra támaszkodnak, míg az angol gyerekek a szósorrendre figyelnek, de ennek kizárólagossága csak 5 éves korra szilárdul meg. A bal féltekei domináns nyelvhasználat megszilárdulásával alakulnak ki az adott nyelvben érvényes domináns megértési eljárások. Az analitikus nyelvekben a munkaemlékezeti rendszer főként a szavak belső feldolgozásával terhelt. A mondatértelmezéshez univerzális erőforrásokat használunk, mint a munkamemória, asszociatív és szabályalapú folyamatok, és a figyelem megosztása. Ezeket rugalmasan alkalmazzuk különböző feldolgozási szinteken. Példákon keresztül láthattuk, hogy az egyes nyelvek eltérnek feldolgozási eljárásaikban, de közös erőforrásokat használnak eltérő célokra. Az előadást követően a MANYE Pléh Csabának életmű díjat adományozott.

A plenáris szekciót Bóna Judit folytatta *Iskolába lépő és kisiskolás gyermekek nyelvhasználatának jellemzői* című előadásával az elmúlt öt év magyar kutatásai mentén, melyek elsősorban a GABI Gyermeeknyelvi beszédadatbázis és információtár felvételein végzett és egyéb célzott kísérleteken alapultak. Bemutatta, hogy a 6, 9 és 13 éves gyermekek beszédtempója hogyan alakul spontán narratíva, kép-

sorozatok alapján történő mesélés és történet-visszamondás esetén. A különböző diszfluencia összetevők, mint a hezitálás, az ismétlés, a töltelékszavak, az újraindítás, az önjavítás és a nyújtás a műfajjal és az életkorral is változhat. Az adatok azt mutatják, hogy a kicsiknél még mindegy a műfaj, míg a 13 éveseknél ez a leginkább befolyásoló tényező. Míg a legkisebbek beszéde a leginkább fluens, tartalmi hibákat vétenek. A pragmatikai és narratív készségek is fontos szempontok, azaz a fonetika nem mindenre ad választ. A temporalitásra vonatkozó eredmények felvetettek olyan kérdéseket, hogy mennyi szünetre van szükség a tervezéshez és ez mennyire életkorfüggő vagy inkább egyéni különbségeket tükröz, illetve hogy az idősebb gyermekek több megakadása pontosabb mesélési szándékot takar-e vagy abból ered, hogy kevesebb mesét hallanak. Mivel egyes megakadások aránya életkorfüggőnek mutatkozik, lehetséges, hogy tanult stratégiákról van szó. A narratív készségeket bemutató részben Bóna Judit kiemelte, hogy az iskolába lépő gyermekek narratív készségei az egyik legfontosabb előjelei a későbbi iskolai teljesítménynek, és befolyásolják az identitás kialakulását is, mégsem fordítunk elég figyelmet annak fejlesztésére. A narratív készségeket már óvodás kortól tudatosan kellene fejleszteni kontrollált helyzetben is, mert a szóbeli kifejezésre épül később az íráskészség is. Végül rámutatott arra, hogy a Covid-járvány alatt szocializálódott gyermekek beszéde fél év lemaradásban is lehet, valamint a túlzott digitális eszközhasználat is erősen hat a gyermekek nyelvhasználatának fejlődésére.

A Brassai Sámuel-díjat idén Károly Krisztina vehette át, akinek szakmai életútját laudációjában Kurtán Zsuzsa méltatta. Brassai előadását a MANYE hagyományainak megfelelően a következő kongresszuson fogja megtartani. A 2023-as díjazott Nádor Orsolya Brassai előadásában az alkalmazott nyelvészet helyét mutatta be az elmúlt évtizedekben az ún. külső régiókban. Külön beszélt a vajdasági, romániai, csehszlovák és újvidéki anyanyelvi kutatás helyzetéről a rendszerváltás előtt és után. Kiemelte a nyelvi periodikák hiányát, majd később az elektronikus feldolgozásuk hiányosságát, illetve egyes meghatározó kutatókhoz köthető alkalmazott nyelvészeti és műfordítói kutatási irányokat.

A harmadik plenáris előadást a kongresszus második napján Prószéky Gábor, a MANYE elnöke tartotta *Az MI egy „ránk eső része”: a hatalmas nyelvmodellek* címmel. Az előadó először áttekintette, hogy mit érthetünk mesterséges intelligencián és hogyan jutottunk el a nagy nyelvi modelleken (LLM) alapuló GPT rendszerekig, mint amilyen a 2022 óta népszerűvé vált ChatGPT is. Bemutatta a gépi tanulás különböző formáit és felhívta a figyelmet sok, kevésbé köztudott tényre. Például, hogy vannak olyan MI-területek, melyek az embernél jobban dolgoznak, de a nyelvi modellek egyelőre nem. Az MI magabiztosan reagál arra is, amit nem tud. Képtelen megkülönböztetni igaz és hamis állításokat, így könnyen téved. A nyelvi modellek nem világmodellek, nincs szándékuk sem, tehát nem akarhatnak megtéveszteni, ahogyan sokan gondolják, csak megtanult információkat alkalmaznak. Ugyanakkor ezek a rendszerek túltanulhatnak, ami komoly veszély jelent és rövid időn belül könnyen nagyon rossz válaszokhoz vezethet. Az előadás kiemelte, hogy kevés szó esik arról, hogy a nagy nyelvi modellek létrehozásához hatalmas

anyagi háttér szükséges és a folyamatnak kifejezetten nagy az ökológiai lábnyoma is. Óriási nemzetközi verseny folyik, hihetetlen sebességgel nőnek a nagy modellek, miközben eljutottunk oda, hogy nem a méret lesz az irány, hanem sok specifikus kis területű modell kifejlesztése. Az ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont kutatói létrehozták például a PULI nyelvmodelleszaládot, amelynek a betanításához használt korpusz eléri lassan a 60 milliárd szót. A cél továbbá az, hogy magyarországi intézmények saját szerverükön működtessenek kisebb modelleket, hogy ne kelljen érzékeny adatot feldolgozás céljából átadniuk világszerte számúra.

A MANYE-Kongresszus hagyományaihoz híven most is több, párhuzamos szekcióban zajlottak az előadások, és két kerekasztal-beszélgetés is színesítette a szakmai programot. Ezúttal is kiemelten képviselte magát a fordítástudomány az alkalmazott nyelvészeti területek között. A *Fordítástudomány* folyóirat profiljához igazodva beszámolóinkban a fordítástudományi és a terminológia előadásokat mutatjuk be részletesen, a konferencia egészéről az absztraktkötet nyújt átfogó képet (<https://www.ffos.unios.hr/absztraktfuzet-abstracts/>).

Két szekcióban összesen kilenc fordítástudományi előadást hallhatott a közönség. Az első szekcióban a (szak)fordítóképzés, a gépi fordítóeszközök használata és a kultúrspecifikus kifejezések fordításánál felmerülő nehézségek voltak terítéken.

Robin Edina és Eszenyi Réka (ELTE BTK, Fordító- és Tolmácsképző Tan-szék) az intézményükben folyó távoktatásos képzéseken részt vevő szakfordító hallgatók körében végzett felmérés eredményeit ismertették. Az 27 kérdésből álló online kérdőív a hallgatók motivációját, munkaterhelését és elégedettségét, valamint általában a távoktatásos képzési forma hatékonyságát kívánta feltérképezni. A hallgatói motivációt vizsgáló kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy a fordítás iránti érdeklődésen túl a képzésre jelentkezőknek igényük volt arra, hogy valami újat tanuljanak, rugalmas keretek között, és erre ideális lehetőséget kínált a távoktatási képzési forma. A felmérés azt is igazolta, hogy a hallgatók összességében elégedettek voltak a képzéssel. Többnyire azt kapták, amire számítottak, és a munkaterhelést is teljesíthetőnek érezték. A válaszadók pozitívan értékelték a képzés során használt tananyagot, a Canvas oktatási platformot, és elismerően nyilatkoztak az oktatás minőségéről. Ugyanakkor nehézségnek élték meg az interakció hiányát, az egyéni időbeosztás és az „önmenedzselés” szükségességét, illetve az elszigeteltséget és az időnként jelentkező bizonytalanságot. Az 54 kitöltő válaszaiból lesűrűzhető eredmények alapján ahhoz, hogy igazán hatékony legyen a távoktatás a fordítóképzésben, fejleszteni kell a résztvevők autonóm tanulási készségeit, és tudatosan alkalmazott tanulási stratégiáit. Az oktatók is jelentősen hozzájárulhatnak az e-learning sikeréhez, többek között empatikus kommunikációval, gyors és előremutató visszajelzésekkel, a projektmunkáknál facilitátorként segítve a hallgatók közötti együttműködést. A felmérés eredményei arra engednek következtetni, hogy a távoktatásos formában megvalósuló szakfordítóképzés a fordítói és digitális készségek párhuzamos fejlesztésén túl a transzverzális kompetenciák fejlesztésében is igen hatékony lehet, ha a hallgatók megfelelő támogatást kapnak oktatói oldalról az e-learning során jelentkező nehézségek áthidalására.

Kovács Tímea (KRE BTK, Anglisztika Tanszék, Angol Nyelvészeti Tanszék) azt vizsgálta előadásában, hogy hogyan fejleszthető a fordítóképzésben részt vevő hallgatók utószerkesztési kompetenciája, milyen eszközökkel lehet utószerkesztést tanítani a képzőintézményekben. Bevezetőjében utalt arra, hogy mivel a gépi fordítóeszközök fejlődése a neurális-alapú fordítomotoroknak köszönhetően ma már olyan szintre jutott, hogy a gépi fordított szövegek utószerkesztett változata eléri (sőt akár meg is haladja) a humán fordítás minőségét, egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a képzésben az elő- és utószerkesztési és lektorálási készségek, felértékelődik a kontrasztív nyelvészeti tudás. Az utószerkesztési kompetencia felmérése céljából az előadó a Károli Gáspár Református Egyetem BA-képzésén részt vevő fordítóhallgatók által utószerkesztett, gépi fordítású szövegeket vizsgált. Kvalitatív összehasonlító elemzéssel tárta fel azokat a nyelvi mintákat, melyek a magyar–angol és angol–magyar irányban utószerkesztett gépi fordítású szövegekben voltak megfigyelhetők (összesen 28 fordításban). Célzottan is kitért a magyar–angol utószerkesztett fordításokban a *the* és *with* használatára, valamint az angol–magyar utószerkesztett fordításokban a *hogy* és az *egy* szavak használatára. Az elemzés azt kívánta elsődlegesen felmérni, hogy mennyiben térnek el a hallgatók által utószerkesztett szövegek a nem fordított forrásnyelvi szövegektől. Összességében kiderült az elemzésből, hogy a hallgatók az angol–magyar szövegeken bátrabban változtatnak, ezzel szemben az angol fordításoknál kevesebb utószerkesztői módosítást látunk, ráadásul ezek a hallgatói javítások időnként inkább a szöveg kárára válnak. Magyarra fordításnál az utószerkesztésben nagyobb kultúr- és registerspecifikus tudatosság figyelhető meg. A *the* névelőt ritkán írják át az angol fordítások utószerkesztésénél, ám az *egy* névelőt az indokoltnál többször illesztik be a magyarra fordított szövegekbe. Az előadó rámutatott, hogy az ilyen jellegű mintázatok feltérképezése segíthet abban, hogy a fordítóképzésben hatékonyan tudjuk fejleszteni a hallgatók utószerkesztési kompetenciáját.

Pásztor-Kicsi Mária (Újvidéki Egyetem BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék) a mesterséges intelligencia szerepét vizsgálta a szakfordításban. Röviden áttekintette a gépi fordítás fejlődésének szakaszait, elkülönítve a szabályalapú (1970-es évek), a statisztikai alapú (1990-es évek), majd pedig a 2010-es évek óta tartó neurális alapú (NMT) gépi fordítás időszakát. Napjainkban egyre szélesebb körben és egyre több alkalmazási területen hódít teret magának a mesterséges intelligencia (AI), a gépi fordításban is egyre hangsúlyosabban jelenik meg és egyre jobb minőségű fordításokat készít. A bemutatott kutatás célzottan a ChatGPT által készített fordítások minőségét vizsgálta Antony Pym (2005) egyik fordításelméleti témájú írásának angol–magyar és angol–szerb gépi fordításait összevetve. Az előadó azt kívánta felmérni, hogy jelenleg mire (nem) képes a mesterséges intelligencia-alapú gépi fordítóeszköz. Klaudy Kinga átváltási műveleteiből kiindulva (Klaudy 2007, 2024) elemezte a célnyelvi szövegek referenciális, kontextuális és funkcionális ekvivalenciájának fokát és megvizsgálta, hogy mennyire helyes a terminológia transzformálása. Abból a hipotézisből indult ki, hogy a lexikai átváltási műveletek közül vélhetően a jelentések összevonása, ill. felbon-

tása terén fog alulteljesíteni a gépi fordító, míg a grammatikai műveletek szintjén várhatóan előnyben fogja részesíteni az analitikus szerkesztési módot a szintetikus szemben. Feltételezte, hogy a szerb fordítások esetében a tipológiai rokonság következtében magasabb fokú ekvivalencia várható, és mindkét célnyelv szövegeiben számított lexikológiai-terminológiai interferencia előfordulására. Az eredmények azt mutatták, hogy a szakkifejezések megfeleltetése egészen pontos, leginkább az alacsony szemantikai értékű poliszém szavaknál vannak elcsúszások és a kollokációknál mutatkoznak frazeológiai problémák. Az összehasonlító elemzésből az is kiderült, hogy a tipológiai rokonság miatt a szerb célnyelvi szövegnek valóban magasabb fokú ekvivalencia figyelhető meg, és a fordítás grammatikailag korrektebb, mint a magyar változat.

Seidl-Pécs Olívia (ELTE BTK, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék) előadásában a fordítóképzésbe integrált fordítási projektmunkák tanulságait összegezte, kitérve a hallgatói projektek során jelentkező nehézségekre és buktatókra. A duális képzési keretek között egyre hangsúlyosabb oktatási kontextusban is a projektalapú megközelítés, hiszen ezáltal a hallgatók gyakorlati tapasztalatokra tehetnek szert, és egy valós szakmai feladat megvalósításával hasznosíthatják elméleti ismereteiket. Az ún. „learning-by-doing” szemlélet jegyében a fordítóképzésben a projektmunka során a hallgatók párhuzamosan fejleszthetik szakfordítói kompetenciáikat és együttműködési készségüket. Az ELTE Fordító- és Tolmácsképzőjének képzési struktúrájába beépített pro bono fordítási projektek a képzés kezdeti szakaszában megszerzett tudásra építenek, ám a korábbi feladatokhoz képest a csapatmunkát helyezik előtérbe, külső megrendelő számára készülnek, és időben is hosszabban elnyúlnak. A projektmunka SWOT-elemzése azt mutatja, hogy az élményalapú tanulás élvezetes a hallgatóknak, és piacképes tudással vérteti fel őket, hála a mentortanárok munkájának és az átgondolt előkészítésnek. Ugyanakkor számos nehézség is felmerül, kezdve a hallgatók eltérő tudásszintjétől, a változó megrendelői elvárásokon (időnként irreális igényeken) át, egészen a hallgatók leterheltségéig. Hosszú távon ezek a nehézségek a hallgatók motivációjának csökkenéséhez vezethetnek. Rugalmas alkalmazkodásra és hatékony időgazdálkodásra van szükség, a hatékony együttműködéshez pedig kulcsfontosságú a tudatos kommunikáció – mind az ügyfelekkel, mind a különböző szerepekben közreműködő hallgatótársak között. A projektmunka sikeréhez elengedhetetlen a gondos előkészítés, a projektstruktúra szisztematikus kialakítása és a motiváció fenntartása játékosítással, jutalmazással és folyamatos visszacsatolással.

Andrić Edit (Újvidéki Egyetem BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék) az első fordítástudományi szekciót záró előadásában a kultúrspecifikus frazeológiai egységek fordíthatóságát vizsgálta magyar–szerb viszonylatban. Az előadó nevéhez fűződik a 2024-ben megjelent kétnyelvű, *Magyar–szerb frazeológiai szótár* (Andrić 2024). Előadásában a szótárírás során alkalmazott megoldások alapján levont következtetéseit összegezte a frazeológiai ekvivalencia megállapítása kapcsán. Bevezetőjében utalt arra a három fő megfeleltetési módra, melyet a kontrasztív frazeológia (vö. Bárdosi 2019, Forgács 2021) megkülönböztet: (1) a szerkezeti

összetételükben és jelentésükben azonos egységekre, (2) az eltérő lexikai összetételű, de azonos jelentésű frazémákra és (3) a zero ekvivalenciával rendelkező – azaz célnyelven nem megfeleltethető – szerkezetekre. A harmadik csoportba sorolhatók azok a kultúrspecifikus kifejezések, melyek a nemzeti történelemmel kapcsolatosak (pl. „*Meghalt Mátyás király, oda az igazság!*”); irodalmi motivált-ságúak (pl. „*Vigyázzó szemetek Párizsra vessétek!*”); esetleg anekdotaszerű, néphagyományon alapuló szólások (pl. „*Lassan készül, mint a Luca széke.*”); vagy a népi hiedelemvilágban gyökerező frazémák (pl. „*Katalin kopog, karácsony locsog.*”). Az előadás azoknak a magyar idiómáknak a tipológiájával és a szerb nyelvre történő fordításuk lehetőségeivel foglalkozott, melyek nem rendelkeznek formális szerb megfelelővel. A szerb–magyar frazeológiai egységek összehasonlító vizsgálata azért is érdekes, mert két, egymás mellett kölcsönhatásban élő nép nyelvéről van szó, melyek azonban geneológiailag és tipológiailag is eltérő nyelv-csoportba tartoznak. A szótárból vett példák jól illusztrálták, hogy számos fordítási lehetőség kínálkozik ilyen esetekben, kezdve a hasonló kontextusban használatos szerb szólások használatától, egészen a frazeológiai egység kihagyásáig. A megfelelő fordítói stratégia alkalmazásához ilyen esetekben a fordítónak a magas szintű nyelvtudáson túl széles körű kulturális háttérismeretekkel is kell rendelkeznie mindkét nyelven.

A második fordítástudományi szekcióban a tolmácsoláshoz kapcsolódó kutatási témák voltak túlsúlyban, azon belül is a tolmácsképzést, illetve annak módszertani megújulását érintő témákról számoltak be az előadók.

Seresi Márta (ELTE BTK, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék) a mesterséges-intelligencia-alapú szoftverekkel generált gyakorlóbeszéd minőségét és alkalmazhatóságát vizsgálta a tolmácsképzésben. A kutatás aktualitását és létjogosultságát megalapozó bevezetőjében az előadó utalt arra, hogy a tolmácsoktatóknak nagy mennyiségű beszédet kell írniuk féléről félére, változatos témákról, a hallgatók tudásához igazodó eltérő nehézségi szinten, különböző tolmácsolási módokra szabva. Annak érdekében, hogy a képzés adott szakaszában hatékonyan alkalmazhatóak legyenek, a gyakorlóbeszédnek számos kritériumnak meg kell felelniük (pl. hosszúság, lexikai sűrűség, redundáns információ aránya, szintaktikai komplexitás, fél-spontán előadhatóság stb.). Jelen kutatás tárgyát olyan tolmácsbeszéd képzik, melyekhez az alapot a Microsoft Copilot applikációja készítette előre megadott promptok és szempontok alapján. A négy hetes, feltáró jellegű esettanulmány célja elsősorban az ilyen módszerrel készült beszédvázlatok alkalmazhatóságának vizsgálata és elemzése volt. Pozitívumként elmondható, hogy a mesterséges intelligencia segítségével generált szövegekben nem voltak valótlan információk vagy hallucinációk, a Copilot összefüggő, koherens bekezdésekben fogalmazott, speciális témákról is. Ugyanakkor zavaróan kevés konkrétum volt a beszéd-vázlatokban, közhelyes, klisészerű mondatok követték egymást, és aránylag sok ismétlődő tartalom és felsorolás. A szöveg látszólag jól strukturált, ám a lexikai és grammatikai kohéziós eszközök nem segítik olyan mértékben a tartalom felidézését a jegyzetből, mint egy ember által írt szövegnél. Ahhoz, hogy

valóban jól használhatóak legyenek az MI-alapú eszközök gyakorlóbeszédék írására, a promptok finomhangolására van szükség.

Besznyák Rita (BME GTK, Tolmács- és Fordítóképző Központ) előadásában áttekintette a technológiával támogatott tolmácsképzés eddigi szakaszait, röviden bemutatta a képzőintézményekben jelenleg is használt vagy használható digitális eszközöket, és kitért a mesterséges intelligencia alkalmazásában rejlő módszertani lehetőségekre. Bevezetőjében rámutatott, hogy az élet sok más területéhez hasonlóan a tolmácsok munkájában és felkészülésében is egyre hangsúlyosabban jelennek meg a technológia adta lehetőségek és kihívások. A nyelvi közvetítői szakma fokozatos profilváltásához és a megújuló piaci igényekhez igazodva a tolmácsképző intézmények az elmúlt évtizedekben fokozatosan beépítették a képzési struktúrájukba, a tananyagaikba és az értékelési rendszerükbe az információs és kommunikációs technológiai eszközöket, megteremtve és valós tartalommal megtöltve a „számítógéppel támogatott tolmácsképzés” (*computer-assisted interpreter training*, CAIT) fogalmát. A generatív mesterséges intelligencia előretörése ezen a téren is napról napra fokozatosan alakítja és irányítja azt, hogy milyen tartalmakat, milyen eszközökkel és szemlélettel tanítanak a tolmácsképző intézményekben. Az előadás röviden összegezte a tolmácsképzésben megjelenő IKT-eszközök fejlődését és fokozatos térnyerését, áttekintve azok szerepét és alkalmazási lehetőségeit a tolmácsórákon, a tananyagfejlesztésben és felkészülésben, valamint a hallgatók autonóm tanulásának támogatásában. Beszámolt a tolmácsképzési keretek között megjelenő új oktatási platformokról, a háttéranyagok előkészítésére és feldolgozására alkalmas szoftverekről, valamint a szókincsrendszerezésre és glosszáriumépítésre használható felkészülési segédeszközökről. A tolmácsképzésben oktató kollégák tananyagfejlesztési szempontjait is szem előtt tartva az előadás kitért a gyakorlóanyagok forrásszövegeinek számítógépes elemzési lehetőségeire, valamint a mesterségesintelligencia-alapú eszközök alkalmazhatóságára (és korlátaira) a beszédírás és beszédfelolvasás, valamint a jegyzetelés-technika fejlesztése terén.

Van Waarden Franciska (ELTE BTK, Fordítástudományi Doktori Program) a tolmácsképzéshez kapcsolódó előadások sorát gyarapította a tolmácsshallgatók jegyzetelési szokásait, illetve a jegyzetelési kompetencia fejlődését vizsgáló kutatásának ismertetésével. A tolmácsképző intézményekben a tananyag (és általában a kimeneti vizsga) részét képezi a hosszú szakaszos, jegyzetek alapján történő konszekutív tolmácsolás. A tolmácsjegyzetnek számos funkciója van: a memória tehermentesítésén túl segíti a tartalom felidézését, és fontos szerepe van az elhangzott információ strukturálásában és a koncentráció fenntartásában is. Azonban a konszekutív tolmácsolás során alkalmazott jegyzetelési technika ismerete és hatékony alkalmazása a tolmácsoláshoz szükséges kompetenciamodellekben nem jelenik meg hangsúlyosan. Az előadó a jegyzetelési technikát is kiemelt kompetenciaelemnek tekinti, és egy több féléven átívelő longitudinális vizsgálat keretében monitorozza a tolmácsshallgatók jegyzetelési technikáját. A kutatás alanyai az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképzőjének angol B nyelvű hallgatói, az elemzés

az ő jegyzetelési technikájuk fejlődésére irányul. A konsekutív tolmácsolási feladat során készített hallgatói jegyzetek elemzése előre meghatározott jegyzetelési egységek szerint történik (egész szavak, rövidítések, szimbólumok, számok és írásjelek). Az egységek arányaiban lényegi változás nem mutatkozik, de jelentős különbségeket látunk a hallgatók között a jegyzetelés nyelve és a jelhasználat tekintetében. A jegyzetek elemzése mellett a hallgatókkal folytatott félig strukturált interjúk is árnyalják a képet és segítik a kutatási eredmények validálását. A tolmácsolási gyakorlatok után a részt vevő hallgatók meséltek saját tapasztalataikról, és általában arról számolnak be, hogy az előző félévhez képest gyakrabban jegyzetelnek célnyelven, jobban jelölik a logikai kapcsolatokat és ritkábban írnak le egész szavakat. A kutatás fontos távlati célkitűzése egy jegyzeteléssel kiegészített kompetenciamodell kidolgozása.

Pálosi Ildikó és Szilávik Szilárd (ELTE BTK, Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék, ill. Fordító- és Tolmácsképző Tanszék) orosz–magyar és orosz–angol gépi fordításokban vizsgálta a neurális gépi fordítómotorok hiányosságait és hibáit, különösen a lineáris kohéziót teremtő nyelvi eszközök fordításában. Az előadók bevezetőjükben ismertették a 2024-ben indult kutatási projekt első szakaszában megfogalmazott hipotézisüket, miszerint a nyelvpárspecifikusság sokkal inkább jellemző a grammatikai hibákra, mint a lexikai hibákra. Kutatásuk célja annak feltérképezése, hogy mennyire alkalmasak a neurális gépi fordítóeszközök (jelen esetben a DeepL) azon grammatikai eszközök fordítására, amelyek a szöveg tágabban értelmezett lineáris (grammatikai-szerkezeti) kohézióját biztosítják (pl. névelők, utalószók, névmások, kötőszók, szórend, toldalékok, téma-réma viszony). A vizsgált korpusz orosz publicisztikai szövegek angol és magyar fordításait tartalmazta, és a feltáró elemzés az EU DGT által alkalmazott fordítási hibatipológiát veszi alapul (kiegészítésekkel). Az eredmények azt mutatják, hogy bizonyos szintaktikai szerkezetek (pl. személytelen szerkezetek, általános alanyú mondatok) fordítása a szöveg szintjén nem következetes; a tegező és a magázó formák rendszertelenül váltakoznak a vizsgált magyar fordításokban. A célnyelvi szövegekben gyakran elmaradnak az utalószavak, illetve a poliszém utalószavak időnként megzavarják a gépi fordítóeszközt. Következetesen a névelőhasználat is, a fordításokban sok esetben grammatikai hibát eredményez a névelő hiánya az orosz forrásnyelvi szövegekben. Félreértésekhez, jelentéstorzuláshoz vezethet, ha a forrásnyelvi oldalon elliptikus szerkezetek szerepelnek a szövegben (pl. toldalékolásnál, módbeili segédigék használatánál). Az azonos szintaktikai szerkezetű alcímek eltérő fordítása miatt helyenként elvész a párhuzamos szerkesztés kohézióteremtő jellege. Az összehasonlító elemzés alapján több grammatikai hiba mutatkozik orosz–magyar irányban, mint orosz–angol irányban, ami felveti annak lehetőségét, hogy az angol köztes relénnyelvként funkcionál a gépi fordításokban.

A konferencián a terminológia témakör két szekcióban képviseltette magát, melyből az egyik egy külön Termini műhely volt. Ennek apropója egy nagyszabású pályázat, amely a Magyar Tudományos Akadémia és a Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program „Magyar terminológiasztratégia” nevű alprogramja ke-

retében fut 2023 decembere óta, s melynek célja a magyar szaknyelvek egységes támogatása, a köznyelvi és a regionális, illetve a külső régiók szaknyelvi szókinccsének gyűjtése és közzététele, ezen belül az oktatás szaknyelvének Kárpát-medencei harmonizációja.

A szekciót Szoták Szilvia (a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat elnöke) vezette és Tamás Dóra Mária és Lipp Veronika nyitották volna meg az ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont Terminológiai Kutatócsoportjától, azonban sajnos nem tudták végül vállalni az előadást. Szoták Szilvia mint a Terminológiastratégiai Alprogram Oktatásterminológiai projektjének vezető kutatója és egyik fő szervezője beszélt magáról az alprogramról. Beszámolt az elméleti és módszertani alapok lefektetéséről a terminológiai adatbázis építéséhez; a pontos, szabatos és ellenőrzött terminológia kialakításáról, amely a nyelvi kisebbségek anyanyelvhasználati jogait is támogatja. Továbbá másik előadásában, az *Egy készülő oktatásterminológiai adatbázis országspecifikus példái – az Ausztriában használt titulusok problematikája* címmel az ausztriai felsőoktatási címek és tudományos fokozatok terminológiai problémáit tárgyalta.

A szekció további előadói a külső régiókat képviselték. Elsőként Lehocki-Samardžić Anna (A Glotta Nyelvi Intézet elnöke) a horvátországi magyar felsőoktatási terminológia országspecifikus példáit mutatta be. Az előadásban az azonosított négy terminológiatípusra (közvetlen átvétel, terminusjelölt, tükörfordítás, parafrázis) hozott példákat, melyek most is értékes és izgalmas beszélgetést szültek a különböző régiók képviselői között.

A terminológiai munka során rendkívül fontos az autentikus, hivatalos, megbízható források használata és jelölése. Gaál Péter a szlovéniai régió forráskutatósi problémáit mutatta be, a megfelelő források keresésének és használatának nehézségeit szlovén–magyar viszonylatban. Az előadásban kiemelte az autentikus források, mint a jogszabályok szerepét, majd rámutatott a magyar nyelvre fordított jogszabályok hiányára, illetve arra, hogy a közoktatási terminológia feltárásához szintén elengedhetetlen a megbízható források feltérképezése.

A kutatások célja az volt, hogy hozzájáruljanak egy többnyelvű, pontos és országspecifikus különbségeket is figyelembe vevő oktatásterminológiai adatbázis létrehozásához. A műhelymunka egyrészt a pluricentrikus magyar nyelv eltérő nyelvhasználati formáit tárta fel különböző országokban (Horvátország, Szlovénia, Ausztria), másrészt módszertani és forráskutatósi kérdéseket is részletesen tárgyalt. Az minden esetben világossá vált, hogy a kisebb-nagyobb eltérések a rendszerek között, a részleges (nem teljes) ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya minden esetben megkívánják az alapos terminológiai munkát és az eltérések részletes és pontos feltárását.

A következő nap délelőttjének terminológia szekcióját Fóris Ágota vezette és az első előadást is tőle lehetett meghallgatni, melynek címe a *Magyar egyetemek terminológiastratégiája a nemzetköziesedési folyamatokban* volt. Az előadás témája rendkívül kurrens és fontos, azt járta körül, hogy a különböző egyetemek hogy állnak a nemzetköziesedésben, illetve milyen lépéseket hajtottak végre ennek

érdekében, például található-e bármilyen stratégiai anyag a honlapjukon és a felkelhető anyagok milyen részletesek a kétnyelvű oktatással kapcsolatban. Bár az angol nyelv és a kétnyelvűség szerepe érzékelhető, intézményi szinten ritkák a konkrét terminológiastratégiák. A nyelvhasználatra vonatkozó célok leginkább az intézményi stratégiákba ágyazva találhatók meg.

A következő előadást Bérces Edit tartotta az ultrafutás terminológiájáról (*The Terminology of Ultrarunning*). Egy személyes terminológiai problémáról beszélt (az előadó ultrafutó), melyben az ultrafutás fogalmi határainak és sportnyelvi terminológiájának vizsgálata során kiderült, hogy az „atlétika”, „ultramaratón”, „futás”, „ultrafutás” kifejezések definíciója nem egyértelmű, illetve a sportnyelvben és a szabályozásban nincs egyértelmű konszenzus, amely így jogi, etikai és pénzügyi kérdéseket vet fel.

Marthy Annamária, kapcsolódva Fóris Ágota előadásához, bemutatta a Semmelweis Egyetemen tanuló nemzetközi hallgatókat és azok kétnyelvű oktatását. Marthy Annamária előadása a *Szóasszociáció és szókincsvizsgálat a Semmelweis Egyetemen* címmel egy 2010-es szakszókincsvizsgálat megismétlése volt, amelyet szintén Marthy Annamária végzett el saját fejlesztésű szakmai szókincsvizsgálattal. Az előadó rámutatott, hogy a Semmelweis Egyetemen a magyar nyelv tanítása egyre inkább kommunikációalapú, kevésbé kap hangsúlyt a nyelvtan, inkább a szakmai szókincsen van a hangsúly, mely némileg módosította a hallgatók szóhasználati mintázatait. A vizsgálat kapcsán parázsló beszélgetés alakult ki azzal kapcsolatban, hogy milyen következménye lehet annak – pl. a vizsgálatok alatt felmerülő nyelvi akadályok miatt elveszik a páciens megélhetéséhez szükséges jogosítványát –, ha az orvosok például, akik felveszik az anamnézist, nem beszélnek jól az ország nyelvét.

Dodé Réka a MANYE-kongresszus fő témájához (nyelvhasználatról a mesterséges intelligencia korában) kapcsolódva előadását a generatív nyelvmodellek használatáról tartotta a tudományos szövegek osztályozása kapcsán. Előadásának címe *Szerzői és könyvtárosi kulcsszavak, illetve tudományterületi besorolás összevetése zero-shot prompting eredményekkel*. Kutatásában három információ ki nyerésére, megállapítására használta a Llama3.3 nyelvmodelt. A megfigyelések alapján a szabadon adható kulcsszavak esetében jobb eredmény érhető el a generatív modellekkel zero-shot promptinggal, mint a kötött kimenet, mint tudományterületi kategória esetében.

A konferencia zárásaként egy publikációs kerekasztalra került sor. Szerkesztők és szerkesztőbizottsági tagok áttekintették néhány kulcsfontosságú magyar alkalmazott nyelvészeti folyóirat (*Anyanyelv-pedagógia, Modern Nyelvoktatás, Fordítástudomány, Proverbium*), illetve a MANYE-kötetek és az Alkalmazott nyelvészeti doktorandusz konferenciák alapján készült tanulmányok helyzetét, valamint ezen kiadványok kézirat-befogadási és lektorálási eljárásait. A résztvevők kiemelték többek között a kéziratokra vonatkozó formai előírások betartásának fontosságát, a lektori javaslatok érvényesítését és a lektori vélemények változó színvonalát. Beszámoltak továbbá az OJS rendszerre történő átállásokról, a tanul-

mányok egységes tagolásáról és az angol absztraktok fontosságáról, melyek szükségesek a hosszadalmas nemzetközi folyóirat-minősítési eljárásokhoz. A cél minél több magyar nyelvészeti folyóirat Q-s besorolása. Ehhez kiemelkedő mutató a magyarországi cikkek citációja is, amihez közös összefogásra van szükség, hogy minél többet idézzük egymás munkáját.

A kerekasztalon kiemelt téma volt az etikus publikálás, és úgy tűnt, az eddigi szerkesztői tapasztalatok ezzel kapcsolatban vegyesek. Egyelőre úgy tűnik, kevés példát találtak a mesterségesintelligencia-alapú szöveggenerálásra a kéziratokban. A mesterséges intelligencia szerzőként vagy adatforrásként való idézése pedig nehéz kérdés, mivel az nem visszakereshető vagy megismételhető, így a hivatkozásnak nem lesz hitele. A résztvevők egyetértettek abban, hogy az MTA Etikai szabályzatát frissíteni kellene, az egyes egyetemi szabályzatok pedig nagyon eltérő módon kezelik a mesterséges intelligencia kérdését.

Jelen konferenciabeszámoló a *Fordítástudomány* folyóirat szempontjából igazán releváns témakörökre fókuszált, de a bemutatott előadásokon és szekciókon túl még számos érdekes és előremutató alkalmazott nyelvészeti téma került terítékre a rendezvényen. Összességében elmondható, hogy a jubileumhoz méltó, nagyon tartalmas MANYE-kongresszuson vehettek részt az áprilisban Eszéken összegyűlt nyelvészek.

Irodalom

- Andrić E. 2024. *Magyar–szerb frazeológiai szótár*. Újvidék: Forum Könyvkiadó Intézet.
- Bárdosi V. 2019. *Szólások, közmondások eredete. Frazeológiai etimológiai szótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Forgács T. 2021. *Történeti frazeológia. A történeti szólás- és közmondáskutatás kézikönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Klaudy K. 2007. A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán. In: Klaudy K. (szerk) *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 267–275.
- Klaudy K. 2024. A jelentések felbontása és összevonása a szótárban, az emberi és a gépi fordításban. In: Klaudy K. *Fordítástudományi dilemmák a 21. század elején*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 138–149.